

Kulutuskeskeisen terveydenhuoltopolitiikan kritiikki

Meri Koivusalo, Eeva Ollila & Anna Alanko (toim.): Kansalaisesta kuluttajaksi. Markkinat ja muutos terveydenhuollossa. Gaudeamus, Helsinki 2009. 326 s. ISBN 978-952-495-082-4

Kansalaisesta kuluttajaksi -teos tarkastelee terveyspolitiikan ja terveydenhuollon muutoksia sekä Suomessa että laajemmin Euroopassa. Se tutkii erityisesti terveydenhuollon markkinoistumista, kansalaisten osallisuutta ja osallistumista sekä kansalaisten näkemistä terveyspalveluiden kuluttajina ja näiden palveluiden organisoimista kulutusvalintojen kohteina. Esipuheesta käy ilmi, että kirja on syntynyt osana Suomen Akatemian ja sosiaali- ja terveysministeriön rahoittamaa tutkimusprojektia. Projektin tulokset on jo raportoitu englanninkielisessä julkaisussa, ja ilmeisesti käsillä oleva teos on ainakin osittain suodatettu tästä aineistosta samalla kun kirjoittajakuntaa on laajennettu ja aiheita suunnattu paremmin suomalaiselle lukijakunnalle sopivaksi.

Teos tuo yhteen erilaisia näkökulmia ja aihepiirejä, joita yhdistää huoli terveyspalvelujärjestelmän lisääntyvästä markkinoistumisesta ja tätä kehitystä ohjaavasta kulutuskeskeisestä politiikka-ajattelusta. Markkinoistumisesta on kysymys, kun palveluja yksityistetään ja kun julkiset palvelut alkavat jäljitellä liikeyritysten toimintaperiaatteita, mutta markkinoistumista voidaan edistää myös palveluiden ulkoistamisella ja asiakaslähtöisyyttä suosivilla toimintatavoilla. Kirjassa tar-

kastellaan muun muassa suomalaisen terveydenhuollon kehitystä, terveyspolitiikan tavoitteita, terveyden edistämisen juridiikkaa, terveydenhuollon globalisaatiota, OECD:n ja Euroopan unionin merkitystä hyvinvointipalvelujen muutoksessa, lääkkeiden kehittelyn ja kaupan maailmanlaajuistumista, kansalaisten osallistumista palveluihin sekä asiakkuutta ja kuluttajuutta terveydenhuollossa. Terveydenhuollon kehittäminen on nivelyssä osaksi elinkeinopolitiikkaa, mikä kirjoittajien mukaan muuttaa terveyspolitiikan arvoja ja uhkaa vaarantaa tasa-arvoisuuden palveluiden saatavuudessa. Monissa teollisuusmaissa on viime vuosikymmenten aikana alettu korostaa kansalaisten kuulemistä ja osallistamista heitä koskeviin asioihin. Näyttää kuitenkin siltä, että uusi kulutuskeskeinen puhe ja ajattelutapa, jossa kansalaiset nähdään terveyspalveluiden kuluttajina, ei lisää kansalaisten aitoa päätösvaltaa terveydenhuollon kehittämisessä, suunnittelussa ja palveluiden saatavuudessa.

Yksi keskeinen teoksen esiin nostama aihepiiri on asiakasnäkökulman, asiakkaan valinnanvapauden ja asiakastyytyväisyyden sekä yksilön oikeuksien nouseminen olennaiseksi osaksi sitä keskustelua, jossa terveydenhuoltoon ja terveyspo-

litiikkaan liittyviä päätöksiä ja linjauksia muotoillaan. Aihetta koskeva tutkimustyö on luonnollisesti jo varsin laajaa, mutta teos esittelee kiinnostavasti niitä yleisiä ongelmia, joita kulutusnäkökulman korostaminen tuo terveydenhuoltoon. Jos palvelujärjestelmää kehitetään talouspolitiikan lähtökohdista ja uskotaan, että yksityiset terveyspalvelut ovat tehokkaampia kuin julkiset palvelut, on vaarana, että yksityinen palvelutuotanto kohdistuu vain hyväosaisten auttamiseen eikä piittaa kansallisen terveydenhuollon tavoitteista. Tämä voi johtaa palvelumarkkinoiden eriytymiseen ja palveluiden lisääntyvään eriarvoistumiseen. Kuitenkaan markkinaehtoistaminen ei näytä alentavan terveydenhuollon kustannuksia vaan päinvastoin usein lisäävän niitä, toisin kuin sitä puolustavat kannanotot väittävät. USA:n kaltaiset hyvin markkinavetoiset järjestelmät ovatkin kaltevia. Lisäksi painotettaessa yksilön omaa vastuuta terveydestään ja hyvinvoinnistaan sivuutetaan rakenteelliset elinolosuhteet, jotka muokkaavat yksilöllisiä valintoja. Näin elinolosuhteiden parantamisen sijasta vastuu sysätään yksityisille kansalaisille ja heidän elämäntilanteilleen.

Teos on kaiken kaikkiaan kiinnostava ja valaiseva katsaus tervey-

denhuoltoa koskevaan poliittiseen keskusteluun ja keskustelua ohjaviin trendeihin. Teoksen ydinaluetta on kulutusnäkökulman ja demokratian välinen jännitteinen suhde terveydenhuollon näkökulmasta nähtynä. Kuten Eeva Ollila ja Meri Koivusalo artikkelissaan toteavat, on kuluttajaorientoitunut tapa ajatella kansalaisen asemaa voimistunut. Tällä on myös laajempaa kiinnostavuutta yhteiskuntateorian piirissä. Näyttää siltä, että samalla kun ihmisten valintamahdollisuudet ovat kuluttajina kasvaneet, ovat heidän vaikutusmahdollisuutensa kansalaisina kuitenkin kaventuneet. Vaikka muutkin kirjoittajat käsittelevät samoja teemoja – kulutuskeskeisyys, markkinoistaminen, osallistuminen, vastuullistaminen – lukijalle jää tunne, ettei teemoja missään vaiheessa päästä pohdiskelemaan syvällisemmin. Ydinteemoja käsitellään eri näkökulmista, mutta niiden teoreettisia tai poliittisiä vaikutuksia ei analysoida pitemmälle, niiden muotoutumista, yhteensolmiutumista ja muutoksia ei juuri tarkastella, eikä niiden tuomia ongelmia pohdita laajempina yhteiskuntateoreettisina kysymyksinä. Tämä olisi kuitenkin ollut erityisen kiintoisaa, sillä kirjoittajat näyttävät tuntevan hyvin tutkimusalueensa. Vaikka kirjoittajat ovat tietoisia laajemmista yhteiskuntapoliittisista ongelmista ja kiinnostuneita terveyspolitiikan muutosten vaikutuksista, viittaukset niihin jäävät maininnan asteelle eikä kunnan teoreettiseen analyysiin päästä. Tähän on varmasti osasyyinä tilan asettamat rajoitukset kirjoitusten pituudelle. Toisaalta on voitu myös haluta tietoisesti rajata terveyspolitiikan teoriaan liittyvät kysymykset pääosin terveydenhuollon viimeaikaisia muutoksia käsittelevän teoksen ulkopuolelle.

Selvännän esimerkeillä, mitä tarkoitan. Marja Pajukoski päättelee terveyteen kohdistuvaa oikeudellista sääntelyä koskevassa kirjoituksessaan, että julkisen edun kysymykset saattavat muuttua yksilön valinnan kysymyksiksi – kiehtova teema, jota ei kuitenkaan viedä tämän pidemmälle. Sakari Hänninen sivusi jo omassa artikkelissaan yhteisen edun artikuloitumista yhä enemmän yksilön valinnan kautta, eikä Pajukosken kirjoitus – muista ansioistaan huolimatta – tuo tähän teemaan juuri lisävalaistusta. Jonathan Titter pohtii artikkelissaan niitä malleja, joiden avulla puolustetaan kansalaisten ja potilaiden osallistumista. Hän jakaa ne demokratialähtöisiin ja kuluttajalähtöisiin malleihin. Titter viittaa osallistumisen ja konsumerismin läheiseen yhteyteen, mikä näyttäytyy esimerkiksi paikallisen osallistumisen lisäämisen ja terveydenhuollon markkinoiden luomisen välisessä sidoksessa. Tämä on mitä kiinnostavin kysymys sekä teoreettisesti että yhteiskunnallisesti, mutta hänkään ei vie tarkasteluun tämän pidemmälle. Titterin artikkeli on kuitenkin yksi teoksen mielenkiintoisimmista ja siksi on valitettavaa, ettei hän analysoi laajemmin tämän yhteyden luonnetta. Myös Peter Beresford nostaa esiin konsumerismin ja demokratisoitumisen välisen jännitteisen suhteen. Siinä missä Titter tarkasteli vaihtoehtoisia tapoja järjestää terveyspalvelujen oikeudenmukainen saatavuus joko perusoikeuksia tai sääntelyä painottaen, Beresford näkee konsumerismin ja demokratisoitumisen välisen suhteen ideologisena kamppailuna. Hän viittaa siihen, että kun palveluiden tuottajat ja valtio näkevät osallistumisen usein konsumeristisesta näkökulmasta, palvelunkäyttäjät mielivät osallistumisen keinona lisätä

demokratiaa. Artikkelissa ei kuitenkaan oteta huomioon, että monesti konsumeristiset ja yksilön valintaa suosivat lähestymistavat sekä toisaalta kansanvaltaiset ja yhteisöllisyyttä puolustavat näkökannat nivELYVÄT toisiinsa politiikan artikulaatiossa. Esimerkiksi kansalaisten osallistuminen kuluttamiensa palveluiden tuottamiseen liittyy paitsi konsumeristisen kansalaisuuden ideaan, myös kansalaisten väliseen keskustelemaan mielipiteenmuodostukseen ja demokratian laajentamiseen.

Sekä Pajukoski että Titter viittaavat tähän liittyvään kysymykseen omissa kirjoituksissaan: terveydenhuollon tavoitteita muotoillaan ja oikeutetaan yhä enemmän yksilön oikeuksien kielellä, jolloin yleisellä tai yhteisellä on taipumus näyttäytyä yksilöllisenä tai yksityisenä. Vaikka siis kansalaisten omaa valintaa puolustavissa hankkeissa voidaan erottaa sekä politisoivia että epäpolitisoivia piirteitä, on kenties suurin vaara siinä, että poliittiset asiat siirtyvät henkilökohtaisten asiointitapahtumien piiriin. Ainakin tämä lukija olisi kaivannut aiheen laajempaa pohdintaa ja analyysia. Vaikka edellä mainittuja kysymyksiä lähestytäänkin usein kiinnostavasti ja monipuolisesti, jäävät kehittelyt jotenkin kesken. Näkökulmani on kuitenkin valikoiva, eivätkä teoksen aihepiirit tai tarkastelutavat suinkaan tyhjene esittämäni kritiikkiin. Siksi tämä kriittinen huomautus ei vähennä kirjan yleistä kiinnostavuutta kuvauksena nykyisestä terveyspolitiikasta ja sen muutoksista. Teos tarjoaa mainion katsauksen terveyspolitiikan uusista suunnista ja ongelmista.

Kai Eriksson